

RIVALITEIT TUSSEN LITERAIRE BLOEDBROEDERS

De Weergekeerde Bloem van Wessel te Gussinklo

In de openingsscène van *De Weergekeerde Bloem*, de recentste roman van Wessel te Gussinklo (1941), leren Marcel van Beek en Hajé Gerritsen, twee ambitieuze, jonge, aankomende schrijvers, elkaar nader kennen in een straat waar homoseksuelen cruisen. De zwijgzame en beeldschone Marcel wil zich daar laten bewonderen, Hajé rijdt er op zijn motor rond om dit “openluchttheater” van nabij te beschouwen. Als zijn tank leeg blijkt te zijn, wandelen zij samen naar een benzinepomp en als dank biedt Hajé Marcel aan om een eindje op zijn oude motor te rijden. Tegen zijn verwachting in blijft Marcel met hoge snelheid voortrazen. Hajé, die achterop zit, kan hem nauwelijks tot stilstand brengen. Deze scène, een *mise-en-abyme*, bevat alle elementen die het verloop van hun vriendschap kenmerken. Hajé is genereus, maar blijkt Marcel keer op keer te onderschatten.

Het motief vriendschap en de teleurstelling daarover komt in vrijwel het hele werk van Te Gussinklo voor. Zijn oeuvre vormt dan ook een grote eenheid.¹ *De Weergekeerde Bloem* hoort qua chronologie van de gebeurtenissen vóór de novelle *Het engeltje* (1996) en de roman *Zeer helder licht* (2014). In alle drie de werken thematiseert Te Gussinklo de schrijfblokkade van zijn hoofdfiguren rond 1970, in *De Weergekeerde Bloem* bij ik-verteller Hajé. Net als in *Zeer helder licht* gaat het er Te Gussinklo in zijn nieuwe roman niet om het “zichtbare, het resultaat” van handelingen te beschrijven, maar “het gevecht daarachter”, “het ongezegde achter de dingen”. Zijn aandacht gaat uit naar de keuzes die personages maken, naar de vorm die zij zichzelf proberen te geven, opdat zij worden gezien zoals zij gezien willen worden. Deze opvattingen, die mede geïnspireerd zijn door de filosofie van Sartre, zijn uitgebreid terug te vinden in Te Gussinklo’s essay-roman *Aangeraaakt door goden* (2003). Hajé – zijn literaturopvatting komt overeen met die van Te Gussin-

klo – zegt dat hij in zijn werk de “achterkant van het tapijt” wil laten zien, niet het geordende resultaat, maar de aan het oog onttrokken, losse draden die daar de oorsprong van vormen.

Er zijn diverse parallellen tussen *Zeer helder licht* en *De Weergekeerde Bloem*. De setting is opnieuw Utrecht en de belangrijkste personages hebben een soortgelijke verhouding. In *Zeer helder licht* was het Wander die uitstekend aan zijn zwijgzame vriendin Hanna kon uitleggen wat hij wilde schrijven, maar er niet in slaagde dat ook echt te doen. In *De Weergekeerde Bloem* is het Marcel die luistert tijdens de nachtelijke wandelingen, waarbij Hajé zijn visie op literatuur en filosofie uitlegt. Zij zijn onafscheidelijk. “Vriendschappen”, schrijft Hajé, “zijn een soort liefdes. Plotseling is alles of bijna alles zichtbaar, uitbaar, ook wat je meestal voor je houdt; het wordt ontvangen en begrepen – alles wordt lichter en zichtbaarder, ook het grauwe en stroeve, omdat het begrepen wordt en belangrijk wordt gevonden.” Hajé kan zijn inzichten nu helder verwoorden: “alles werd lichter, werd luchtiger door de woorden die ik opeens wel vond, en de beelden die ik voor me zag al pratend”. Hij stelt zich voor dat zij de Goethe en Schiller van de Nederlandse literatuur worden, hijzelf vanzelfsprekend belangrijker dan Marcel.

Hajé, eind de twintig, heeft al een verhaal in een literair tijdschrift gepubliceerd, maar worstelt met het schrijven van zijn roman. Marcel, begin de twintig, wil schrijver worden, maar weet niet waarover hij moet schrijven. De tegenstellingen tussen beiden zijn groot: Hajé is extrovert, provoceert en maakt grappen. Zijn grote voorbeelden zijn Mulisch en buitenlandse schrijvers en filosofen als Dostojevski, Stendhal, Camus, Sartre en Nietzsche. Marcel spreekt onduidelijk en “kunstmatig en geaffecteerd” en heeft, volgens Hajé, een uitdrukingsloos gezicht, als “een fietser met veel tegen-

*Hajé is een typisch
Te Gussinklo-personage:
er is altijd een enorme kloof
tussen de verwachtingen en
het uiteindelijke resultaat.
Dat maakt hem tragisch
én komisch*

Wessel Te Gussinklo, © Keke Keukelaar

wind en regen en daardoor helemaal gladgespoeld". Terwijl Marcel alles volgt wat er in literaire tijdschriften wordt gepubliceerd, is Hajé van mening dat dit ertoe leidt dat je andere auteurs gaat imiteren. Hij waant zich superieur aan Marcel. Gul als hij is, biedt hij aan wel eens naar zijn proza te kijken, en hij stelt zich voor: "Ik zou het hem allemaal uitleggen, en hij zou het dankbaar aanvaarden en mooi vinden en belangrijk."

En zo gebeurt het ook. Maar langzaam verschuift er iets in de verhouding tussen Marcel en Hajé. Marcel maakt steeds vaker vroegtijdig een eind aan hun gesprekken doordat hij nog wil schrijven. "Onderwijzersproza", denkt Hajé die hem blijft onderschatten, "naïeve schrijfsels". Hajé zelf wacht op het moment dat het schrijven weer vanzelf gaat. Daarvoor gebruikt hij een beeld uit het Japanse Noh-theater, de "weergekeerde bloem", vergelijkbaar met een epifanie: "Plotseling klopt alles wat je ook schrijft, is alles vanzelf goed, is de adem er." Maar

dat "plotseling" wil maar niet komen. Marcel heeft op een gegeven moment zijn roman af. Hajé feliciteert royaal, maar voelt "een holle ruimte achter de gebaren en achter de woorden die ik uitsprak". Als hij het boek leest, vindt hij veel van zijn eigen ideeën terug, die hij tijdens hun wandelingen ter sprake heeft gebracht. Marcel heeft het thema uit Hajés verhaal overgenomen: "De val waarin iedereen zit, de gedwongenheid, de noodzaak zichzelf te schep-pen tegen alle krachten in." De meester ziet met lede ogen aan hoe zijn leerling hem voorbijstreeft. De vriendschap verwatert. Maar de grootste teleurstelling voor Hajé moet nog komen. Hij krijgt zijn werk niet gepubliceerd, doordat hij sterk beïnvloed zou zijn door het proza van Marcel.

Hajé is teleurgesteld en legt de weg af van held naar schlemiel. Maar uiteindelijk krabbelt hij weer op. Hij is een typisch Te Gussinklo-personage: er is altijd een enorme kloof tussen de verwachtingen en het uiteindelijke resultaat. Helden willen zij zijn,

hun utopische voorstellingen verwezenlijken, populariteit verwerven, maar al te vaak blijkt er een kink in de kabel te komen. Daardoor zijn zij tragisch (zij gaan ten onder) en komisch (door de kloof tussen hun hoge verwachtingen en de realiteit).

De Weergekeerde Bloem is niet alleen een roman over ambitieuze jonge schrijvers en het literaire bedrijf, maar ook een sleutelroman: Marcel van Beek is geënt op de schrijver Kees Ouwens (1944-2004), en in de uitgeverwereld van de roman is bijvoorbeeld Johan Polak (1928-1992) een herkenbaar figuur. Hajé heeft trekken van Te Gussinklo zelf, die lang heeft moeten wachten op de publicatie van *De verboden tuin*, zijn bekroonde debuutroman (gepubliceerd in 1986 na jaren zoeken naar een uitgever).

Anders dan zijn personages die wel willen maar niet kunnen schrijven, is Te Gussinklo de laatste jaren ongekend productief. Hij wordt vaak een *writer's writer* genoemd: zowel in zijn essays als in zijn proza brengt hij zijn zijn verre van eenvoudige literatuuroppvatting onder woorden. Hij thematiseert de afgrond onder de oppervlakte, de mens die zichzelf tegen weerstand in moet schepen. Dat leidt ertoe dat de binnenwereld en de gesprekken van zijn personages veel meer aandacht krijgen dan hun handelingen. Die gesprekken en binnenwereld zijn buitengewoon rijk en spannend, soms gruwelijk, soms grappig, en Te Gussinklo verwoordt ze op virtueuze wijze. Nooit is hij oppervlakkig, en doordat zijn personages voortdurend praten over de kern van het schrijverschap levert hij voor de onervaren lezer een handleiding mee. *De Weergekeerde Bloem* vormt een schitterende bouwsteen van Te Gussinklo's universum.

JAAP GRAVE

WESSEL TE GUSSINKLO,
De Weergekeerde Bloem,
Kopernik, Amsterdam, 2017, 373 p.

NOTEN

1. ARNOLD HEUMAKERS, 'Autobiografie, stijl en plaatsvervangende schaamte. Over Wessel te Gussinklo', *Ons Erfdeel*, jg. 47 (2004), nr. 5, pp. 671-677.
2. JAAP GRAVE, 'Hoge versus lage literatuur. Nieuwe roman van Wessel te Gussinklo', *Ons Erfdeel*, jg. 57 (2014), nr. 3, pp. 133-134.

De Weergekeerde Bloem is niet alleen een roman over ambitieuze jonge schrijvers en het literaire bedrijf, maar ook een sleutelroman